

FEUILLETON

TANDHEELKUNDE EN TANDHEELKUNST IN DEN LOOP DER TIJDEN

DOOR

A. A. H. HAMER

616.314 (09)

„De geneeskunst is geen wetenschap maar een
„kunst. De zieke is geen machine, maar een
„persoonlijkheid. Voor den patiënt is de dokter...
„de kundige helper, die niet alleen zijn klach-
„ten, maar ook zijn gemoed doorschouwt.”

Prof. Dr. H. Burger.

Afscheids-college 1935.

Wanneer wij ons afvragen waarom respectievelijk de chirurgie, de oog- en de tandheelkunst gedurende zoo vele eeuwen, niet als gelijkwaardig beschouwd werden aan de inwendige geneeskunst en waarom hare beoefenaren in 't algemeen niet die achting en waardeering genoten, niet dezelfde maatschappelijke „standing” hadden als de geneeskundigen, dan is het niet moeilijk hiervoor een plausibele verklaring te vinden.

Geleerdheid, abstracte kennis heeft steeds het menschdom geïmponeerd. De bewondering, het ontzag voor hen, die trachten wijsheid te verzamelen, was des te grooter, naar mate het object hunner studie onbegrijpelijker en geheimzinniger was. Dit nu is met de geneeskunst in hooge mate het geval geweest.

Daar de primitieve volken ziekten meestal aan bovennatuurlijke oorzaken toeschreven, ligt het voor de hand dat zij genezing zochten bij sterrewichelaars en priesters, de geleerden en wijzen van dien tijd.

Maar vóórdat dezen hun geleerdheid voor het genezen van

zieken, practisch toepasten, moest de vraag naar hulp op dit gebied reeds lang gevoeld worden.

Want vanaf het oogenblik, dat er eenige menschen op dezen aardbol rondwandelden, is het meer dan waarschijnlijk dat er verwondingen voorkwamen, pijnen gevoeld werden en in elk geval zal er ook bij een normale baring, wel eenige hulp verleend zijn.

Het was dus de heel- en verloskunst die het eerst practische hulp (daadwerkelijke hulp) aan de lijdende menschheid verleende en deze zal langzamerhand wel uitsluitend zijn uitgeoefend door personen die, met een gelukkige intuïtie en steunende op ervaring, handigheid en durf, zich hoe langer hoe meer hierin bekwaamden.

Zóó kunnen we ons voorstellen dat geheel empirisch de heel- en verloskunst zich in de eerste tijden heeft ontwikkeld, maar zij miste daardoor het geheimzinnige, het bovennatuurlijke waaraan de priester-geneesheer juist zijn hoog aanzien ontleende.

De groote vraag naar kleine chirurgie en de onmogelijkheid der allens officieel bevoegde geneeskundigen daaraan te voldoen, moest deze ongunstige stands-verhoudingen wel hebben bevorderd, hetgeen zich nu nog bij de tandheelkunst doet gevoelen.

Toen bij de wet van 1865, regelende de voorwaarden tot verkrijging der bevoegdheid van geneeskundige, apotheker, hulp-apotheker en vroedvrouw, het uitoefenen der tandheelkundige praktijk alléén aan artsen werd toegestaan, moest deze, speciaal voor de tandheelkunde in 1876 reeds weer gewijzigd worden, faute de combattants.

De behoefte aan tandheelkundige hulp was te groot om door de weinige arts-specialisten te worden bevredigd.

Op deze uitsluitend Nederlandsche toestanden komen we later terug; het is van belang eerst eens na te gaan, wat hieromtrent in de wereldgeschiedenis bekend is.

Hoe moeilijk het ook is, zich een juiste voorstelling te maken van de maatschappelijke verhoudingen eenige duizenden jaren geleden, zoo geeft de beschrijving van den beroemden Griekschen historicus Herodotus (500—424 v. Chr.) *) ons, wat de geneeskundige stand betreft, toch zeer waardevolle gegevens.

Het is begrijpelijk dat de vooruitgang der geneeskunst gelijken tred hield met die van andere kunsten en wetenschappen en dat men de eerste gegevens daaromtrent moet zoeken waar de cultuur

*) Herodoti Halicarnassei historia. Vertaling van Dr. Vin. Guerini, A History of Dentistry.

reeds voor duizenden jaren een wonderbaarlijke hoogte had bereikt.

De eerste goed gedocumenteerde mededeelingen over geneeskunst komen dan ook uit Egypte.

Wij danken die gegevens op geneeskundig gebied vooral aan den beroemden Duitschen Egyptoloog George Ebers, die in 1873 in Luxor waardevolle documenten wist te bemachtigen, de z.g. Papyrus Ebers; volgens hem dateerende van 1550 v. Chr., maar waarvan sommige mededeelingen waarschijnlijk van veel oudere datum zijn. (3700 v. Chr.).

Origineele papyri vindt men o.a. in de Musea te Berlijn, Londen en Leiden, maar vooral in de bibliotheek te Leipzig, waar zich het alleroudste medisch handboek bevindt, dat er bestaat en welke papyrus ook het best geconserveerd en het duidelijkst geschreven is. Guérini geeft hiervan in zijn boek prachtige reproducties.

Men vindt hierin ook verschillende recepten voor tandmidde-len, maar van operatief ingrijpen in den mond of van tand-extractie wordt geen gewag gemaakt, ofschoon er wel over het gebruik van mes en gloeiend ijzer wordt geschreven bij de behan-deling van abscessen en gezwellen.

Een 1000-tal jaren later moet de tandheelkunst in Egypte reeds een merkwaardige vooruitgang gemaakt hebben, daar ze werd uit-geoeffend door specialisten onder de pastophoren, zooals de ge-neeskundigen in 't algemeen werden genoemd.

Via Guérini vertaal ik hier uit Herodoti Halicarnassei historia, 2e boek, pag. 53:

„De uitoefening der geneeskunst is onder de Egyptenaren op „dusdanige wijze geregeld en verdeeld, dat er speciale dokters „zijn aangewezen om de verschillende aandoeningen te genezen „en geen dezer zou er zich toe leenen, ziekten van andere „organen te behandelen.

„Egypte is daardoor vol geneeskundigen, sommige voor de „oogen, anderen voor het hoofd, enkele voor de tanden, voor de „buik of voor occulte ziekten.”

In een Etruskisch graf is door Rénan en Gaillardot (Rénan mission de Phénicie pag. 472) met allerlei andere voorwerpen, ook een stuk kaak gevonden, waarin met gouddraad een paar tanden, afkomstig van een ander individu, aan de vaststaande tanden in die kaak, op zeer kunstige wijze waren bevestigd; dus een soort bridge-work. (Een en ander bevindt zich in het Louvre te Parijs.)

Guerini neemt aan dat deze oudste tandprothese, zool niet in Egypte vervaardigd, dan toch zeker in navolging is gemaakt van

hetgeen de tandheekkundigen in het land der Pharao's presteerden.

Of en waarom met die eenheid van stand der verschillende specialisten op geneeskundig gebied, reeds vóór de algemeene débacle van de Egyptische beschaving is gebroken, is, naar ik meen, niet bekend.

Zeker is het, dat een dergelijke algemeene waardeering voor de verschillende loten van den geneeskundigen stam in de daaropvolgende eeuwen niet meer bestond. Eerst veel later zijn de inzichten hieromtrent weer in den geest der Egyptische toestanden gewijzigd.

Hoewel het er hier hoofdzakelijk om gaat, de *sociale verhoudingen bij den geneeskundigen stand* in een verschillend tijds-karakter te belichten en de wereldgeschiedenis in groote trekken aan ieder, die zich daarvoor interesseert, bekend is, zoo is het toch wel zeer treffend ook hier op dit beperkte gebied op te merken, hoe te allen tijde groote genieën meeningen hebben verkondigd, die eeuwig blijven gelden.

Zoo heeft Hippocrates (460—377 v. Chr.), geboren op het eiland Kos (nu Stanchy geheeten), de vader der rationeele, wetenschappelijke geneeskunst, deze niet alleen ontworsteld aan den invloed van de tovenaars, sterrewichelaars en priesters, maar ook een volslagen revolutie veroorzaakt wat betreft medisch denken, medische practijk en medische gedragsleer.

Er zijn een 70-tal werken uit de oudheid bekend die den naam Hippocrates dragen, maar het is bijna zeker dat een aantal niet door hem zelf, maar door zijn leeringen en bewonderaars geschreven zijn.

De geheele genes-, heel- en verloskunde wordt hierin behandeld, waarbij een afzonderlijk boekje over oogheelkunde, terwijl over tanden en tandziekten dikwijls gesproken wordt en gewezen op het groote belang hiervan voor de algemeene gezondheid. Sommige opmerkingen doen nog hoogst modern aan, waar H. b.v. wijst op congenitale en constitutioneele invloeden bij tandcaries.

Hij schreef ook een afzonderlijk boek: „Over den invloed van het klimaat op de lichamelijke en geestelijke eigenaardigheden der volkeren”.

De medici waarschuwde hij niet de verschijnselen te behandelen, maar de ziekte-oorzaak op te zoeken; „Help, maar doe in geen geval kwaad. De patient is belangrijker dan de ziekte”.

Zijn aphorismen zijn algemeen bekend en worden nog steeds aangehaald.

De hippocratische eed gaat in sommige opzichten nog verder dan die welke tegenwoordig bij het arts-examen wordt afgelegd, o.a.:

„Ik zweer bij Apollo, bij Asklepios, bij Hygeia en Panakeia . . .
 „dat ik de leefwijze der lijdens ten hunnen voordeele naar mijn
 „vermogen en beste weten zal regelen, en hen van alle schade en
 „alle onrecht vrijwaren. Ik zal niemand, die zulks mocht ver-
 „langen, een doodelijk geneesmiddel geven, noch zulk een voor-
 „nemen ondersteunen, evenmin zal ik eene vrouw abortiva geven.
 „Ik zal geene steensnijding uitvoeren, maar dit aan de mannen,
 „die dit werk uitoefenen, overlaten . . .

„omtrent alles wat ik onder het uitoefenen der kunst mocht
 „zien of hooren, of ook buiten de bediening der kunst, in het
 „leven der menschen, hetgeen niet naar buiten mag verspreid
 „worden, zal ik het zwijgen bewaren, ze als geheimen beschou-
 wende.”

(Littré, Oeuvres d'Hippocrates, T VII, vert. Dr. Israël).

Ten tijde van Hippocrates werd de geneeskunde in Griekenland door vijf klassen van menschen uitgeoefend, n.l.: door *a.* de de priesters van Asklepios, die een apart gilde vormden, *b.* de eigenlijke artsen, die om te mogen praktiseeren slechts een verzoek daartoe behoefden te doen bij den raad der stad, *c.* de gymnasten, die op gymnasia eenige geneeskundige kennis hadden opgedaan, vooral wat algemeene leefregels betreft en die lichaams oefeningen toepasten en eenvoudige heelkundige hulp verleenden, *d.* de empirici, natuurgeneeskundigen, pharmacopolae, kwakzalvers en wonderdoeners, *e.* vroedvrouwen.

Volgens Aristoteles (Polit III) waren er toen reeds staatsgeneeskundigen: *medici publica*, door staat of Demos aangesteld.

De artsen van de laagste rang hielden winkels, evenals de barbiers.

Prof. Haeser wijst er op dat bekwame geneesheeren hoog aanzien genoten, maar dat overigens de achting en waardeering voor den geneeskundigen stand sterk leed door de onderlinge twisten en de dikwijls lijnrecht tegen elkaar strijdende meeningen bij ziektegevallen.

Hoogst merkwaardig is, wat Plato zegt over het Attische vroedvrouw-wezen; n.l.: dat zij een eigen gilde vormde, de geboorte door tooverspreuken en geneesmiddelen bevorderde, waar het noodig scheen abortus opwekte en . . . huwelijken samenkopelde. (Plato opp. Ed. Bekker.)

Vertoonden zich reeds eerder teekenen van inzinking en geestelijke armoede bij de Grieksche beschaving, in de eerste eeuwen onzer jaartelling werd deze verdrongen, gedeeltelijk overgenomen door die van het Romeinsche Rijk.

Niet alleen architectuur en beeldhouwkunst getuigen hiervan,

maar ook bij de geneeskunst was de Grieksche invloed duidelijk merkbaar.

Eerst later zou Galenus (132—201) hierop een eigen Romeinsch stempel drukken, overeenkomende met de veranderde philosophische wereld-beschouwing.

Ook met den „stand” was het daar vóór dien droevig gesteld.

Plinius (32—97) schrijft in zijn *Historia Naturalis*:

„De uitoefening der geneeskunst werd ten tijde van Celsus „pl.m. 23 v. Chr.—pl.m. 50 n. Chr.) bij de Romeinen *niet meer „als iets vernederends aangezien.”*”

Naar onze huidige begrippen verviel men spoedig in een ander uiterste.

Sedert de regeering van Augustus waren artsen vrij van staatslasten, inkwartiering en krijgsdienst en kregen de praktiseerende *geneesheeren, de oor- en tandartsen* en de *vroedvrouwen* het recht tot summier (korter) proces, voor het innen hunner vorderingen.

Onder Valentinianus I en Valens (364—375) werden te Rome staatsgeneesheeren aangesteld. „Collegium archiatrorum”, welks leden o.a. de armen kosteloos hulp moesten verleen. De archiatri waren vrij van alle belasting op goederen en personen.

Doch met deze bevoorrechte positie was het weldra gedaan, toen er een einde kwam aan de Romeinsche overheersching.

Op gevaar af, dat het verband van mijn betoog, dat slechts wil aantoonen, *de onderlinge verhouding en het onderscheid in waardeering van de verschillende takken der geneeskunde*, er onder lijdt, zoo kan ik niet nalaten de meening van een beroemd medicus-geschiedschrijver over de oorzaken van de ondergang van het Romeinsche rijk hier weer te geven, omdat deze zoo toepasselijk zijn op den tijd, die we nu beleven.

Prof. Dr. Haeser schrijft in 1852, blz. 111:

„niets teekent zóó sterk de algemeen heerschende uitputting des „geestes en het dreigend verval der wetenschappen onder het Romeinsche volk in de tijden van de latere keizers, dan het steeds „meer en meer te voorschijn treden van encyklopaedieën voor alle „vakken, maar vooral op het gebied der zoogenaamde empirische „wetenschappen . . .

„Het opkomen der schrijvers van encyklopaedieën — ten allen „tijde een kenmerkend verschijnsel van het begin van eenen „nieuwen tijd en het ten einde spoeden van een reeds versleten „cultuurstaat — is iets eigenaardigs voor het eerste tijdvak van de „tijden der Romeinsche keizers.”

en verder op blz. 202:

„De Romeinen hadden getracht de Grieksche beschaving op

„hunnen bodem over te planten, toen hunne zegevierende wapenen
 „hen allengskens tot meesters van het grootste gedeelte der toen-
 „maals bekende aarde had gemaakt en de schatten der gansche
 „wereld naar Rome vloeiden.

„Die schatten verhoogden de zinnelijkheid en ellende der Ro-
 „meinen nog meer. De Grieksche beschaving werd geenszins in
 „al hare verhevene grootheid begrepen, maar verloor ze geheel
 „en bleef alléén in vormen over. Naast toenemende rijkdom zag
 „men ook in den keizertijd eene steeds toenemende armoede.

„Reeds onder Augustus . . .
 „was men ontwend aan den handenarbeid *omdat men gratis werd*
 „*gespijzigt en gratis werd vermaakt.*

„De geschiedenis der Romeinen onder latere keizers leert ons
 „dan ook, hoe onder dit alles zinnelijke uitspattingen hand over
 „hand toenamen, — hoe de nietigheid en zwakheid van den Ro-
 „meinschen geest duidelijk bleek uit den lust tot allerlei wreed-
 „heden en den mensch onteerende handelingen, uit de onphou-
 „delijke onlusten en altijd weder hernieuwde burgertwisten, —
 „uit het bespotten van alles hetgeen vroeger dierbaar en heilig
 „was, — uit het vervangen van grootsche wijsgeerige denkbeelden
 „door ellendige haarkloverijen en spitsvondigheden, uit het toe-
 „nemend verval eener vroeger zoo schoone letterkunde, die al
 „spoedig zelfs de eenvoudige en schoone stijl en taal der voor-
 „ouders scheen te hebben vergeten.”

Een ervaren en geleerd geneesheer kan zich natuurlijk ook wel
 in zijn diagnose en prognose vergisen, maar het is toch interessant
 ook eens van een medicus, wiens beroep het is goed te observeeren
 en uit de verschijnselen zijn conclusies te trekken, te vernemen
 welke gedachten bij het sterfbed eener volks-cultuur bij hem op-
 wellen.

En de therapie? Het toedienen van verzachtende en verdoo-
 vende middelen. Bij zoo'n langzaam voortschrijdende verwording
 staat elke geneesheer machteloos. Evenals bij een natuurramp
 heeft hij het hoofd te buigen voor het onafwendbare noodlot.

Na de ondergang der Grieksche en Romeinsche beschaving,
 was het de Moorsche cultuur, die in deze periode van decadentie
 in Europa haar invloed deed gelden.

In 711 viel bijna geheel Spanje in handen der Arabieren, nadat
 zij Sicilië veroverd hadden. Hier werden in Palermo Arabische
 scholen opgericht, die voor de ontwikkeling der cultuur in het
 Westen zeer belangrijk zouden worden.

De prachtige Moorsche bouwwerken in Spanje, die nu onlangs
 in een vlaag van acute krankzinnigheid en delirium wel verwoest

zullen zijn, konden van een hooge kunstzin getuigen. Maar evenmin als de Moorsche architectuur met hare versierselen, krullen, arabesken, de eerlijke, pure schoonheid van de grieksche kunst heeft kunnen verdringen, evenmin hebben de geneeskundige werken van Rhazes, Avicenna, Abulcasem een overwegenden invloed op het medisch denken en kunnen gehad, zooals die van Hippocrates en Galenus.

De geneeskundigen waren meestal zeer gezien en velen onder hen bekleedden tevens hooge staats-ambten.

Abulcasem (overleden 1100) beklagt zich evenwel in zijn werk over de *heelkunde*, dat deze door zijn landgenooten sterk verwaarloosd werd en door *onbekwame menschen werd uitgeoefend*, waarvan hij de treurige gevolgen dan ook beschrijft.

Volgens Avicenna (1070—1162) was de tandheelkunst uitsluitend het arbeidsveld van barbiers.

(Wordt vervolgd).
